

УДК 378:338

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.24>**Л. А. Євдокімова-Лисогор**

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню моделі підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до міжкультурного діалогу. З'ясовано, що педагогічна модель відображає особливості підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців і передбачає логічні зв'язки набуття досвіду міжкультурного діалогу. Розглянуто умови підготовки майбутніх фахівців. Перша умова – організація навчально-творчої діяльності у процесі підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до міжкультурного діалогу, друга – управління навчально-творчим процесом підготовки майбутніх фахівців до міжкультурного діалогу, третя – діалогізація педагогічного процесу на основі суб'єкт-суб'єктних відносин його учасників. Обґрунтовано модель реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до міжкультурного діалогу, що складається з мети, теоретико-методологічного, організаційно-педагогічного, технологічно-процесуального, діагностично-результативного блоків. Визначено й описано компоненти змісту підготовки майбутніх фахівців: мотиваційно-цільовий; пізнавально-творчий; комунікативно-творчий; рефлексивно-ціннісний компонент. Відповідно до особливостей професійної діяльності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу визначено етапи педагогічної технології: мотиваційно-орієнтувальний, інформативно-пізнавальний, діалогічно-творчий, ціннісно-рефлексивний. Установлено, що впровадження переважно інтерактивних методів (бесіди, дискусії, рольової та ділової гри, проекту тощо) у поєднанні аудиторної та позааудиторної діяльності сприяє розвитку творчих здібностей студентів, їхній активності та підвищує рівень готовності студентів до міжкультурного діалогу. Засобами навчання є навчальна, фахова література, технічне обладнання. Розроблено критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний), показники, а також схарактеризовано три рівні (низький, середній, високий) готовності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до міжкультурного діалогу.

Ключові слова: модель, моделювання, педагогічний процес, підготовка, фахівці міжнародного бізнесу, міжкультурний діалог.

Постановка проблеми. Об'єктивно сучасна сфера міжнародного бізнесу суттєво змінила характер професійної діяльності фахівців, її структуру, зміст, організаційні форми тощо. Українське суспільство потребує нового покоління компетентних фахівців, які вмотивовані до плідної співпраці з представниками різних культур, гнучко використовують знання у професійній діяльності, мають високий рівень творчої активності, здатні орієнтуватися у швидкоплинному світі, знаходити та приймати ефективні рішення в непередбачуваних ситуаціях полікультурного середовища на засадах міжкультурного діалогу. Визначена мета, педагогічні цілі, принципи вдосконалення педагогічного процесу, виокремлені педагогічні умови, розроблена педагогічна технологія підготовки майбутніх фахівців до міжкультурного діалогу дозволять спроектувати відповідну педагогічну модель, що забезпечить цілісність і системність педагогічного процесу. Побудована модель має відображати особливості підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу щодо набуття діалогічного досвіду із представниками інших країн, передбачати логічні

зв'язки та залежності блоків моделі, що забезпечить досягнення мети, а саме готовність майбутніх фахівців до міжкультурного діалогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійного спілкування, розвитку комунікативних умінь і формування комунікативної культури фахівців різних напрямів підготовки досліджували С. Амеліна, С. Александрова, Л. Барановська, Н. Бориско, Н. Волкова, С. Тимченко, М. Жумбей, В. Кан-Калик та ін., проблему формування у студентів ВНЗ готовності до міжкультурного спілкування – О. Баглай, М. Галицька, Б. Слющинський, Т. Колбіна, І. Кухта та інші вчені.

Окремі аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців указанного профілю вивчали і розробляли Н. Бондар, Д. Гальперін, І. Зорін, В. Квартальнов, Л. Кнодель, В. Лозовецька, Л. Устименко, Н. Хмілярчук, В. Христюк, В. Федорченко та ін.

Водночас проведений аналіз наукових праць засвідчив, що проблема підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до міжкультурного діалогу (далі – МД) у процесі вивчення соціогуманітарних дисциплін ще не достатньо досліджена

в педагогічній науці, а саме не розроблено модель реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та розробити модель підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до міжкультурного діалогу.

Виклад основного матеріалу. Ефективна підготовка майбутнього фахівця можлива за умови використання системного підходу, що досягається за допомогою моделювання відповідного педагогічного процесу.

Нині в освітньому просторі активно розробляються й досліджуються моделі професійної підготовки майбутніх фахівців різного профілю. Аналіз психолого-педагогічної літератури (А. Вербицький, В. Загвязинський, І. Зязюн, С. Сисоєва та ін.) засвідчив, що моделювання набуває дедалі більшого значення для наукового дослідження.

Моделювання дозволяє викладачеві спроектувати педагогічну систему, спрогнозувати результати цілісного педагогічного процесу, реалізувати його на практиці й оптимізувати надалі. Модель процесу професійної підготовки студентів уможливує її оптимальну організацію, цілеспрямоване управління навчальною діяльністю студентів, а також здійснює аналіз результатів діяльності викладачів і студентів під час навчально-виховного процесу [3, с. 54]. Професійна підготовка визначається як система організаційних і педагогічних заходів, що забезпечує формування в особистості професійної спрямованості знань, умінь і навичок.

В аспекті нашого дослідження вважаємо за доцільне розробити авторську модель реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД (рис. 1). Виокремлено три педагогічні умови у процесі підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД [2, с. 80].

Перша педагогічна умова передбачає *організацію навчально-творчої діяльності у процесі підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД*. Така умова полягає у проектуванні педагогічної системи, компоненти якої (цілі, принципи, зміст, методи й організаційні форми навчальної діяльності) спрямовані на становлення суб'єктного потенціалу (мотивації, пізнавальної й комунікативної активності, рефлексивності) учасників педагогічного процесу (викладач ↔ студент), розвиток професійно значущих якостей.

Навчально-творча діяльність потребує управління. У нашій роботі другою інваріантною педагогічною умовою управління визначено *управління навчально-творчим процесом підготовки майбутнього фахівця сфери туризму до МД*. Ця умова стосується впровадження педагогічної технології, спроектованої на основі концепції поетапного засвоєння професійних знань і формування

наукових понять (П. Гальперін [1], Н. Тализіна [5] та ін.), створення творчого середовища під час навчальної й позанавчальної діяльності через проектування ситуацій спільної продуктивної діяльності суб'єктів педагогічного процесу.

Педагогічна умова спілкування передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини учасників педагогічного процесу (викладач ↔ студент, студент ↔ студент), взаємодію на основі рівноправних, гуманістичних і толерантних відносин. Третьою умовою визначено *діалогізацію педагогічного процесу підготовки майбутніх фахівців сфери туризму до МД*.

Таким чином, для реалізації процесу підготовки майбутнього фахівця до МД необхідно його організувати (організація як вплив на розвиток особистості), управляти ним (управління як вплив на навчальну діяльність студентів), здійснювати спілкування на діалогічних засадах для передачі інформації у прямому та зворотному напрямках (суб'єкт-суб'єктна взаємодія).

Слід зазначити, що функціонування моделі професійної підготовки майбутніх фахівців відбувається шляхом застосування педагогічного інструментарію, забезпечення зв'язків між блоками (компонентами) процесу підготовки, що впливають на результативність формування готовності завдяки виокремленим цілям, відповідності принципів, змісту, методів, форм, засобів професійної освіти.

Теоретико-методологічний блок. До цього блоку віднесено фактори впливу на підготовку майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД і суперечності, викликані дією об'єктивного, суб'єктивного, особистісного й загальнолюдського факторів. Досягнення виокремленої мети ґрунтується на сучасних парадигмах освіти (знаннєвій, культурологічній, гуманістичній). У межах знаннєвої парадигми здійснюється актуалізація основних понять, визначень щодо МД. Культурологічна парадигма висвітлює універсальні елементи культури, поведінки, спілкування тощо, передбачає засвоєння норм власної культури та культури представників інших країн. Гуманістична парадигма забезпечує розвиток гуманістичних якостей особистості, необхідних для суб'єкт-суб'єктної взаємодії; сприяє розумінню особливостей представників інших культур і залученню до ефективного співробітництва з ними тощо.

Для практичної реалізації виокремлених парадигм слід застосовувати системний, культурологічний, аксіологічний, особистісно-орієнтований, діалогічно-діяльнісний і міждисциплінарний підходи.

Системний підхід передбачає проектування педагогічної системи та її елементів, до яких належать учасники (педагог і студенти), мета підготовки, зміст, методи, форми, засоби навчання.

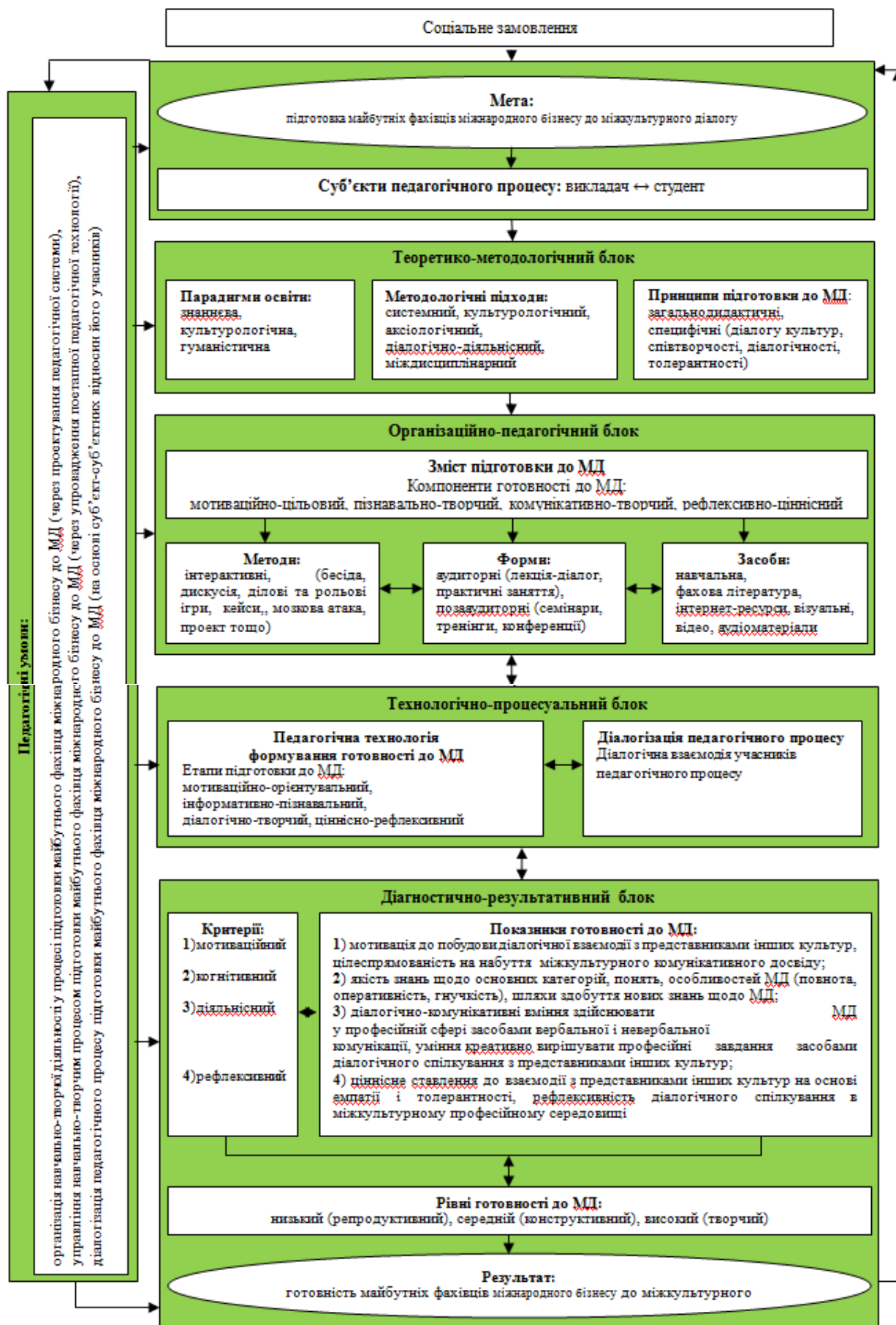

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх фахівців до міжкультурного діалогу

Культурологічний підхід у професійній підготовці майбутнього фахівця міжнародного бізнесу реалізується завдяки спрямованості її змісту на розвиток у студентів здатності до цілісного бачення світу і сприйняття загальнолюдської, національної, особистої культури тощо. Культурологічний підхід формує у студентів здатність розпізнавати культурні особливості представників різних націй, вирішувати навчально-пізнавальні завдання, виявляти моральні аспекти культури тощо.

Аксіологічний підхід необхідний для спрямованості педагогічної діяльності на формування у студентів моральної свідомості, що забезпечує прийняття загальнолюдських цінностей, здатність до співчуття, справедливості, толерантності до інших людей.

Діалогічно-діяльнісний підхід. Навчальна діяльність є одним із найважливіших видів діяльності студента. Діалогічно-діяльнісний підхід уможливує перетворення позиції педагога та позиції студента на особистісно-рівноправні. Таке перетворення пов'язане зі зміною ролей і функцій учасників педагогічного процесу. Педагог не вчить, не виховує, а стимулює, активізує, формує мотиви студента до розвитку й саморозвитку, вивчає його активність, створює умови для взаємодії та співпрацює.

Міждисциплінарний підхід стимулює студентів на позитивну мотивацію до навчання, сприяє формуванню ключових освітніх компетенцій, уможливує організованість і впорядкованість знань із різних галузей наук, розвиває свідомість і самостійність. Міждисциплінарний підхід слугує розумінню міжкультурних процесів, засвоєнню основних категорій, певних понять із різних дисциплін щодо МД. Інтеграція лінгвістичного, культурологічного, філософського, психологічного та інших аспектів у навчанні забезпечить набуття студентами міжкультурного досвіду.

Підвищення ефективності функціонування моделі підготовки майбутніх фахівців до МД можливе завдяки дотриманню низки педагогічних принципів: загальнодидактичних (принципів професійної спрямованості підготовки студентів до МД, гуманітаризації, гуманізації, полікультурності, цілісності педагогічного процесу, системності, науковості, варіативності, управління, природовідповідності, культуровідповідності, суб'єктності, наочності), специфічних (діалогу культур, співтворчості, діалогічності, толерантності).

Організаційно-педагогічний блок моделі охоплює елементи педагогічної системи, а саме: зміст, методи, форми, засоби, які визначено згідно з метою та принципами підготовки майбутнього фахівця міжнародного бізнесу до МД.

Зміст підготовки майбутніх фахівців до МД будується на компонентах міжкультурного діалогу: мотиваційно-цільовому (сформованості

мотивації до побудови плідної взаємодії із представниками інших культур, зацікавленості студентів до підготовки до МД, усвідомлення значущості ефективної взаємодії у професійній діяльності, цілеспрямованості на набуття досвіду МД), пізнавально-творчому (набуття системних знань щодо МД у процесі засвоєння соціогуманітарних дисциплін на міждисциплінарному рівні), комунікативно-творчому (набуття досвіду міжкультурної взаємодії у професійній і діловій співпраці із представниками різного культурного та мовного походження, що включає обізнаність майбутнього фахівця щодо параметрів культур, здатність сприймати й поважати відмінності партнерів, усвідомлювати й дотримуватися універсальних цінностей, застосовувати діалогічні принципи на практиці, креативно висловлювати власні думки й адекватно сприймати співрозмовника) та рефлексивно-ціннісному (формування ціннісного ставлення до взаємодії із представниками інших культур на основі емпатії та толерантності).

Реалізацію виокремлених компонентів змісту підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД слід здійснювати на міждисциплінарному рівні засобами циклу соціогуманітарних дисциплін «Філософія», «Психологія», «Соціологія», «Культурологія», «Іноземна мова», «Українська мова» тощо.

Підготовка майбутніх фахівців до МД у процесі вивчення вищевказаних дисциплін передбачає впровадження методів, спрямованих на інтерактивну взаємодію суб'єктів навчання (таких як проблемні лекції, дискусії, рольові ігри, проекти, творчі заходи тощо). Формуванню готовності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД сприяє організація аудиторної та позааудиторної діяльності, а саме: проведення семінарів (наприклад, присвячених обговоренню питань щодо розвитку в майбутніх фахівців комунікативних навичок спілкування із клієнтами, фахівцями різних вікових категорій і національностей; методів роботи відомих компаній на світовому ринку тощо); тренінгів (наприклад, «Міжкультурний аспект професійної компетентності фахівця», «Бізнес-комунікації та планування в міжнародному спектрі»), дискусій (на теми: «Бар'єри в побудові міжкультурного діалогу та шляхи їх подолання», «Діалог як основа гостинності у професійному міжкультурному середовищі»); студентських наукових конференцій за тематикою «Міжкультурна комунікація у професійній діяльності».

До найбільш ефективних засобів навчання, які виконують мотиваційну, інформаційну, управлінську й контрольну функції та оптимізують взаємодію педагога зі студентами, відносять навчальну літературу (підручники, посібники, довідники, словники), у т. ч. фахову (навчальні видання, навчально-методичні посібники), періодичну

літературу професійного спрямування (журнали), лабораторне обладнання (відеопроєктор, електронну дошку, телевізор), які сприяють повноцінному розкриттю та засвоєнню змісту навчального матеріалу.

Отже, обґрунтована й розглянута перша педагогічна умова – *організація навчально-творчої діяльності у процесі підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД* – дозволяє впорядкувати всі елементи педагогічної системи, що уможливорює її реалізацію в педагогічному процесі, під час якого відбувається навчання, розвиток, соціалізація й виховання майбутніх фахівців міжнародного бізнесу.

Реалізація розробленої педагогічної системи здійснюється через управління навчально-творчою діяльністю студентів, про що зазначено у технологічно-процесуальному блоці моделі. Другою інваріантною педагогічною умовою виокремлено *управління навчально-творчим процесом підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД*. Управління відбувається через застосування педагогічної технології, спроектованої на основі концепції поетапного засвоєння професійних знань і формування наукових понять, створення творчого середовища у процесі навчальної й позанавчальної діяльності через проектування ситуацій спільної продуктивної взаємодії педагога і студентів.

Відповідно до специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу визначено такі етапи педагогічної технології: мотиваційно-орієнтувальний, інформативно-пізнавальний, діалогічно-творчий, ціннісно-рефлексивний. На мотиваційно-орієнтувальному етапі необхідно викликати інтерес у студентів, стимулювати до пізнавальної діяльності, до обговорення ситуацій, їх порівняння, аналізу, творчої пошукової роботи, обґрунтування власної думки, до спільної взаємодії. На інформативно-пізнавальному етапі педагогічної технології відбувається набуття знань щодо параметрів різних культур світу, а також оволодіння основами професійної діяльності з подальшим пошуком нових знань. Творчо-діалогічний етап передбачає сформованість умінь і навичок діалогічної міжкультурної взаємодії майбутніх фахівців міжнародного бізнесу із представниками інших культур; створення і практичне опрацювання ситуацій міжкультурного діалогу у професійній діяльності, під час яких відбувається набуття досвіду творчої діяльності з метою подальшої плідної співпраці у міжнародному бізнесі. На ціннісно-рефлексивному етапі відбувається усвідомлення ціннісного ставлення до своєї професії, самих себе та представників інших культур. Створення міжкультурних ситуацій спілкування у процесі навчання, наближених до професійної сфери майбутнього фахівця, забезпечує самостійну та творчу роботу студентів.

Третя педагогічна умова спілкування – це *діалогізація педагогічного процесу підготовки майбутнього фахівця міжнародного бізнесу до міжкультурного діалогу* (на основі суб'єкт-суб'єктних відносин його учасників викладач ↔ студент, студент ↔ студент) є основою формування досвіду МД.

Діалогічність у педагогічному процесі є особливою формою взаємин між рівноправними суб'єктами гуманістичної форми взаємодії, що не допускає будь-якого домінування в комунікативній діяльності й передбачає свободу думок і відповідальність за дії та рішення. Рівність особистісних позицій, відкритість і довіра учасників діалогічного спілкування розкриває сутність суб'єкт-суб'єктних відносин.

Необхідно підкреслити важливість самооцінки майбутніх фахівців, що дозволяє усвідомити цінність набутих знань, умінь і навичок, проаналізувати свою навчально-творчу діяльність і сформулювати такі значущі для професійної діяльності особистісні якості, як самоаналіз, самоконтроль, самокорекція.

Діагностично-результативний блок. Розвиток мотивації, теоретична та практична підготовка студентів до МД передбачають визначення чітких критеріїв і рівнів готовності, які є необхідними для діагностики їхніх навчальних досягнень.

До структури компонентів змісту підготовки (мотиваційно-цільовий, пізнавально-творчий, комунікативно-творчий, рефлексивно-ціннісний) було виокремлено критерії сформованості готовності до МД: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний. Мотиваційний критерій пов'язаний із умотиваністю до побудови діалогічної взаємодії з представниками інших культур, цілеспрямованістю на набуття досвіду здійснення міжкультурного діалогу. Когнітивний критерій охоплює якість знань щодо особливостей процесу МД, параметрів та аналізу культур. Діяльнісний критерій пов'язаний із набуттям умінь і навичок побудови творчої комунікативної діяльності. Рефлексивний критерій стосується ціннісного ставлення до побудови професійних відносин у міжкультурному середовищі на засадах поваги, толерантності та загальнолюдських моральних цінностей.

Виокремлені критерії характеризуються показниками, які відображають інтенсивність вияву тієї чи іншої якісної ознаки. Було визначено такі показники сформованості готовності міжкультурного діалогу: показники мотиваційного критерію – мотивацію до побудови діалогічної взаємодії із представниками інших культур, цілеспрямованість на набуття міжкультурного комунікативного досвіду; показники когнітивного критерію – якість знань щодо основних категорій, понять, особливостей МД (повнота, оперативність, гнучкість), шляхи здобуття нових знань щодо МД; показники діяльнісного критерію – діалогічно-комунікативні

вміння здійснювати МД у професійній сфері засобами вербальної та невербальної комунікації, уміння креативно вирішувати професійні завдання засобами діалогічного спілкування із представниками інших культур; показники рефлексивного критерію – ціннісне ставлення до взаємодії із представниками інших культур на основі емпатії та толерантності, рефлексивність діалогічного спілкування в міжкультурному професійному середовищі.

Оцінювання готовності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД слід здійснювати відповідно до визначених нами трьох рівнів: низького (репродуктивна навчальна діяльність), середнього (конструктивна навчальна діяльність), високого (навчально-творча діяльність).

Отже, модель реалізації педагогічних умов має відображати особливості підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу стосовно набуття досвіду МД, передбачати логічні зв'язки й залежності блоків розробленої моделі, що забезпечить досягнення мети – готовності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД.

Висновки і пропозиції. Таким чином, нами розглянуто модель реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД у процесі вивчення соціогуманітарних дисциплін, що складається із теоретико-методологічного, організаційно-педагогічного, технологічно-процесуального, діагностично-результатив-

ного блоків. Запропонована модель відображає логічні зв'язки та залежності елементів розробленої моделі, що забезпечують досягнення мети – готовності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу до МД у процесі вивчення соціогуманітарних дисциплін. Запропонована нами модель відображає особливості підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців міжнародного бізнесу щодо набуття досвіду міжкультурного діалогу.

Список використаної літератури:

1. Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. *Исследование мышления в советской психологии*. Москва : Наука, 1966. С. 236–277.
2. Євдокімова-Лисогор Л.А. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів до міжкультурного діалогу. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 80–83.
3. Кузнецова Е.В. Модель профессиональной подготовки специалистов противопожарной безопасности горноспасательных подразделений в ВУЗе, на основе развития надежности действий. *Научно-теоретический журнал «Ученые записки»*. 2010. № 9 (67). С. 52–57.
4. Кулюткин Ю.Н., Сухобская Г.С. Моделирование педагогических ситуаций. Москва : Педагогика, 1981. 120 с.
5. Талызина Н.Ф. Практикум по педагогической психологии : учебное пособие. Москва : Академия, 2002. 192 с.

Yevdokimova-Lysohor L. Model of preparation of future international business professionals for intercultural dialogue

The article is devoted to theoretical basis to the model of preparation of future specialists of international business for intercultural dialogue. The pedagogical model has been identified to reflect the peculiarities of preparation for the professional activity of future professionals. The model foresees logical links for getting experience of intercultural dialogue. The conditions of preparation of future specialists have been considered: the first condition is the organization of educational and creative activity in the process of preparation of future specialists of international business for intercultural dialogue, the second condition identifies management of the educational and creative process of preparation of future specialists for intercultural dialogue, the third condition deals with dialogization of pedagogical process basing on the subject relations of its participants. The model of providing of pedagogical conditions to preparation of future specialists of international business for intercultural dialogue has been justified. It consists of the following components: purpose, theoretical-methodological, organizational-pedagogical, technological-procedural, diagnostic-resultant.

The components of the content of the training of future specialists are identified and described: motivational-target component; cognitive and creative component; communicative and creative; reflexive-value component. In accordance with the peculiarities of professional activity of future specialists of international business, the stages of pedagogical technology are determined: motivational-orientation, informative-cognitive, dialogical-creative, value-reflexive.

It has been identified that the introduction of mainly interactive methods (conversation, discussion, role and business play, project, etc.) in combination with classroom and extra-curricular activities promotes students' creative abilities, their activity and increases students' readiness for intercultural dialogue. Educational, professional literature, technical equipment are the key sources of training. The criteria (motivational, cognitive, activity, reflexive), indicators and three levels (low, medium, high) of future specialists' readiness for intercultural dialogue have been developed.

Key words: model, modeling, pedagogical process, preparation, specialists of international business, intercultural dialogue.